

Н.В. Новицька (Харківська національна академія
міського господарства, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОНЯТЬ «ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ» І «КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ»

У статті розкрито сутність понять «дебіторська заборгованість», «кредиторська заборгованість», проаналізовано та визначено недоліки наведених понять. Запропоновано власні тлумачення даних понять.

Ключові слова: розрахунки, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, зобов'язання, борг.

Табл. 3. Літ. 32.

Н.В. Новицкая (Харьковская национальная академия
городского хозяйства, Украина)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЙ «ДЕБИТОРСКАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ» И «КРЕДИТОРСКАЯ ЗАДОЛЖЕННОСТЬ»

В статье раскрыта сущность понятий «дебиторская задолженность», «кредиторская задолженность», проанализированы и выявлены недостатки приведенных понятий. Предложены собственные дефиниции данных понятий.

Ключевые слова: расчеты, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, обязательства, долг.

N.V. Novytska (Kharkiv National Academy of Municipal Economy, Ukraine)
**THEORETICAL ASPECTS OF THE NOTIONS "ACCOUNTS
RECEIVABLE" AND "ACCOUNTS PAYABLE"**

The article reveals the essence of the notions "accounts receivable", "accounts payable" and analyzes the determined drawbacks of the mentioned notions. The author's own definitions of the given terms are offered.

Keywords: calculations; accounts receivable; accounts payable; liabilities, debt.

Постановка проблеми. Однією з основних ланок ринкової економіки є розрахунково-платіжний механізм. За його допомогою відбувається функціонування основних економічних інститутів, а також формування, розподіл і перерозподіл суспільного продукту.

Слід зазначити, що в ринковій економіці заборгованість за готову продукцію, роботи та послуги є звичайним явищем. Як правило, це комерційні кредити, тобто відстрочки платежу. Як показує міжнародний досвід, підприємства, які надають комерційний кредит на вигідних умовах для покупців, мають більший попит на свою продукцію та послуги. Середній показник дебіторської заборгованості в загальній вартості активів для більшості українських та західних підприємств і фірм, які ведуть успішний бізнес, завжди є значною складовою активів.

Дебіторська заборгованість в організації бухгалтерського обліку відображається як наслідок цивільних зобов'язань, що виникають у результаті визначеної угоди. Угода, оформлена, як правило, договором, передбачає певну дію суб'єктів, які беруть участь у ній (юридичних чи фізичних осіб), результатом чого є виникнення товарних і грошових зобов'язань.

Будь-яка заборгованість буде дебіторською для однієї сторони (активом) і кредиторською (зобов'язанням) для іншої сторони господарських взаємовідносин.

Для реалізації управлінських функцій підприємства щодо управління розрахунками насамперед необхідно з'ясувати сутність дебіторської й кредиторської заборгованостей та розглянути різні дефініції цих термінів.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Неодмінною передумовою формування науково обгрунтованого підходу до вирішення поставленої мети є її реалізація на основі сучасних світових досягнень у галузі теорії і практики застосування облікової політики з урахуванням специфічних особливостей розвитку економіки України. У цьому зв'язку заслуговують на увагу праці вітчизняних і зарубіжних економістів: М.Т. Білик [5], Ф.Ф. Бутинця [9], Г.А. Велша [11], М.В. Кужельного [18], В.Г. Лінника [18], О.І. Лучкова [19], Н. Матіциної [20], В.Ф. Палія [26], Р.А. Слав'юка [29], Я.В. Соколова [30] та інших.

Незважаючи на велику кількість публікацій і проведених досліджень, присвячених визначенню сутності понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість», ці поняття є дуже складними й багатограними, тому на сьогодні не існує єдиної думки серед науковців щодо їх визначення.

Мета дослідження. Дослідження змісту понять «дебіторська заборгованість» і «зобов'язання (кредиторська заборгованість)» у працях вітчизняних і зарубіжних науковців та більш повне розкриття сутності цих термінів.

Основні результати дослідження. В. Бугай у своїй праці зазначає: «С.І. Корецький у 1926 році дав таке тлумачення: «Взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, можна подати латинськими термінами: «дебет» (винен) і «кредит» (вірити комусь). Так, у разі, коли особа, яка позичає комусь кошти, вірить – це кредит, і тоді вона іменується кредитором, особа ж, яка одержує позику, стає винною – це дебет, і тоді вона іменується дебітором» [8, 61].

У більшості випадків дебіторська заборгованість розглядається як кошти, які вилучені у підприємства та певний термін знаходяться в інших осіб. На думку М.Д. Білик [5, 27], таке трактування дебіторської заборгованості створює проблему відображення в обліку коштів, які фактично перебувають в розпорядженні іншої особи. Виникає сумнів щодо правильності диференціації видів дебіторської заборгованості та назв бухгалтерських рахунків, де вона відображається.

За довгий період існування й розвитку поняття «дебіторська заборгованість» суттєвих змін не зазнало, проте з розвитком бухгалтерського обліку та фінансів деякі зміни все ж таки відбувались і зміст поняття уточнювався.

Проведений нами аналіз поняття «дебіторська заборгованість» у спеціальній літературі свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення цього терміну різними авторами. Різні підходи науковців узагальнено в табл. 1.

Слід зауважити, що перша група авторів дає неповне визначення, тому що заборгованість дебіторів – це не тільки грошові кошти, а й інші активи.

Щодо другої та третьої груп, то підхід цих дослідників є виправданим через те, що слово «дебітор» походить від слова «дебет» (в перекладі з латинської *debet* означає «він винен»). Також можна частково погодитись з визначенням, яке пропонує четверта група вчених, проте вони розглядають дебіторську за-

боргованість як кошти, вкладені в розрахунки, хоча, як зазначалось вище, може бути заборгованість не тільки грошових коштів, а й інших активів.

Таблиця 1. **Визначення поняття «дебіторська заборгованість», авторське групування**

№	Групи авторів	Тлумачення терміну «дебіторська заборгованість»
1	Н.Л. Вещунова [12, 511], Н. Матіцина [20, 44] та автори-розробники П(С)БО 10 [3]	До дебіторської заборгованості відносять грошові кошти до сплати
2	О.М. Бандурка та ін. [31, 308], Й. Белге [4, 228], І.О. Бланк [6, 64], А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Сможенко [15, 170], С.Ф. Голуб, В.І. Єфіменко [13, 66], В.Г. Золоторов [16, 116], А.І. Лучков [19, 25]	Вважають дебіторську заборгованість боргом
3	М.В. Кукальний, В.Г. Лінник [18, 101]	Вважають дебіторською заборгованістю право на повернення боргу
4	Н.В. Дембінський [14, 54], Г.І. Моїсєєнко [22, 24], В.М. Нікітін [24, 48]	Визначають дебіторську заборгованість як кошти у розрахунках
5	Г.М. Колпачова [17, 4], В.Ф. Палій [26, 223]	Розглядають дебіторську заборгованість як вкладення в обігові кошти

Щодо п'ятої групи авторів, то їхній підхід також повністю не розкриває сутності поняття дебіторської заборгованості. Відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку, дебіторська заборгованість може бути як поточною, так і довгостроковою, тобто може відноситись не тільки до обігових коштів.

Отже, жодна група авторів не дає повного визначення дебіторської заборгованості. Найбільш повним і зрозумілим є таке визначення: дебіторська заборгованість — це фінансова категорія, яка відображає сукупність специфічних фінансових відносин з приводу способів і строків розрахунків між постачальниками та покупцями, яка набуває форми оборотного або необоротного (залежно від строковості заборгованості) активу постачальника — потенційно позитивного грошового потоку.

Щодо поняття «кредиторська заборгованість», то це поняття тотожне поняттю «зобов'язання».

Перші спроби економічного трактування поняття «зобов'язань» відносяться до кінця XIX століття. «Так, Ф.В. Єзерський (1836—1916 рр.) вважав, що з економічної точки зору у підприємства можуть бути зобов'язання тільки перед власником, отже, предметом обліку виступає капітал. А вся кредиторська заборгованість — це невід'ємна частина капіталу, і підприємству, насамперед масі його персоналу, байдуже, придбані працюючі машини за готівку або в кредит, головне — що ці машини приносять прибуток» [30].

Отже, кредиторську заборгованість Ф.В. Єзерський (згідно з [30]) включав до капіталу і на суму дебіторської зменшував його.

Також необхідно розглянути визначення поняття «зобов'язання» в законодавстві та нормативних актах (табл. 2).

В табл. 3 проаналізовано різні підходи до дефініцій поняття «Зобов'язання» і об'єднано авторів за групами у відповідності до визначення, яке вони надають.

Проаналізувавши дані табл. 3, можна стверджувати, що жоден з авторів не дає повного визначення поняття «зобов'язання» або «кредиторська заборгованість».

Таблиця 2. Визначення поняття «зобов'язання» в законодавстві та нормативних актах, авторське групування

№	Джерело	Визначення
1	Цивільний кодекс України, ст. 509 [1]	Зобов'язання є правовідношенням, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматись від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку
2	П(С)БО 2, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2]	Зобов'язання – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, які втілюють у собі економічні вигоди.
3	МСФЗ (IAS) 37 «Резерви, умовні зобов'язання і умовні активи» [21]	Зобов'язання (для цілей визнання у фінансовій звітності) – поточна заборгованість компанії, яка виникає з подій минулих періодів, врегулювання якої приведе до відтоку з компанії ресурсів, які містять економічну вигоду.

Таблиця 3. Визначення поняття «зобов'язання» у спеціальній літературі, авторське групування

№	Група авторів	Тлумачення терміну «зобов'язання»
1	Ф.Ф. Бутинець та ін. [9, 50], Г.А. Белц, Д. Шорт [11, 40], С.Ф. Голуб, В.І. Єфіменко [13, 72], Е.Д. Чацькіс, А.Н. Лисюк та ін. [32, 117], О.В. Олійник та ін. [25, 202]	Вважають зобов'язання боргом (заборгованістю)
2	С.М. Бичкова, І.А. Бичков, М.І. Пятков та ін. [10, 13]	Визначають як обов'язок однієї особи здійснити певну дію на користь інших осіб
3	О.М. Азрилян [7, 262], Б.А. Райберт, Л.Ш. Лозовський, Е.Б. Стародубцева [28, 213], В. Райан [28, 55], Р.А. Слав'юк [29, 275]	Розглядають зобов'язання юридично оформленими (договір, угода тощо) відносинами щодо здійснення певних дій на користь інших осіб
4	І.А. Бланк [8, 216]	Розглядає як сукупність фінансових вимог до підприємства
5	Б. Нідлс, Х.Андерсон, Д. Колдуелл [23, 178]	Визначають зобов'язання як юридичну основу для наступних платежів за товари та послуги

Тому пропонується використовувати таке визначення: кредиторська заборгованість – це фінансова категорія, яка є сукупністю фінансових вимог до підприємства внаслідок здійснення певних дій на користь інших осіб, які є юридично оформленими певними документами та набувають форми довгострокового або поточного (залежно від строковості) пасиву (зобов'язання) і є джерелом залучених коштів підприємства.

Висновки. У статті ґрунтовно проаналізовано зміст понять «дебіторська заборгованість» та «зобов'язання» у законодавстві та спеціальній літературі. Виявлено, що всі наведені визначення мають певні недоліки та неточності, тому запропоновано визначення, які найбільш повно розкривають сутність цих термінів.

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 №996-XIV (зі змінами і доповненнями) // zakon1.rada.gov.ua.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 №237 // zakon1.rada.gov.ua.

4. *Бетге Й.* Балансоведение / Пер. с нем. В.Д. Новодворский, А.С. Бакаева, В.А. Верхова. – М.: Бухгалтерский учет, 2000. – 454 с.
5. *Білик М.Д.* Управління дебіторською заборгованістю підприємства // *Фінанси України.* – 2003. – №12. – С. 24–36.
6. *Бланк И.А.* Стратегия и тактика управления финансами. – К.: ИТЕМЛтд, АДЕФ-Украина, 1996. – 465 с.
7. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А.Н. Азрилиана. – М.: Ин-т новой экономики, 1999. – 574 с.
8. *Бугай В., Головкин Н.* Управління дебіторською заборгованістю підприємства // *Держава і регіони.* – 2007. – №1. – С. 60–63.
9. *Бутинець Т.А., Чижевська Л.В., Береза С.Л.* Бухгалтерський облік: Навч. посібник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутиця. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 672 с.
10. Бухгалтерский учет для руководителя / В.А. Быков, С.М. Бычкова, М.Л. Пятов и др. – М.: Проспект, 2000. – 288 с.
11. *Вели Г.А., Шорт Д.Г.* Основы финансового обліку / Пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач. – К.: Основи, 1997. – 943 с.
12. *Вещунова Н.Л., Фомина А.Ф.* Бухгалтерский учет на предприятиях различных форм собственности. – СПб: Герда, 2000. – 640 с.
13. *Голов С.Ф., Сфименко В.І.* Финансовый та управлінський облік. – К.: Автоінтерсервіс, 1996. – 544 с.
14. *Дембинский Н.В.* Теория советского бухгалтерского учета: Учеб. пособие. – Минск: Госуд. изд-во БССР, 1957. – 83 с.
15. *Завгородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С.* Финансовый словник. – 2-ге вид. – Львів: Центр Європи, 1997. – 576 с.
16. *Золотогоров В.Г.* Инвестиционное проектирование. – М.: Инфра-М, 2001. – 288 с.
17. *Колпакова Г.М.* Как управлять дебиторской задолженностью. – М.: Современная экономика и право, 2000. – 136 с.
18. *Кужельний М.В., Лінник В.Г.* Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: КНЕУ, 2001. – 334 с.
19. *Лучков О.І.* Визначення оптимального розміру дебіторської заборгованості // *Актуальні проблеми економіки.* – 2003. – №1. – С. 22–27.
20. *Матицина Н.* Основы регулирования розрахункових відносин шляхом управління дебіторською заборгованістю // *Бухгалтерський облік та аудит.* – 2006. – №12 – С. 38–42.
21. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) // www.finger.kiev.ua.
22. *Моисеев Г.И.* Теория бухгалтерского учета: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1982. – 232 с.
23. *Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д.* Принципы бухгалтерского учета / Пер. с англ. А.В. Чмеля, Д.Н. Исламгулова; Под ред. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 2009. – 496 с.
24. *Никитин В.М., Никитина Д.А.* Теория бухгалтерского учета: Курс лекций. – М.: Дело и Сервис, 1999. – 320 с.
25. Організація бухгалтерського обліку: Навч. посібник / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулепова. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ЖІТІ, 2001. – 276 с.
26. *Палий В.Ф., Палий В.В.* Финансовый учет: Учеб. пособие в 2-х ч. – М.: ФВК-ПРЕСС, 1998. – Ч. 1. – 304 с.
27. *Райан Б.* Стратегический учет для руководителя / Пер. с англ. под. ред. В.А. Микрюкова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1998. – 616 с.
28. *Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б.* Современный экономический словарь. – 2-е изд., испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
29. *Славюк Р.А.* Финанси підприємств: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 460 с.
30. *Соколов Я.В.* Обязательство: что это? // *Бух – 1С – Интернет-ресурс для бухгалтера.* – 2005 // www.buh.ru.
31. Финансовая діяльність підприємства: Підручник / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова. – К.: Либідь, 1998. – 312 с.
32. *Чацкис Е.Д., Лысюк А.Н., Михайлова Т.П.* Бухгалтерский учет активов, собственного капитала, обязательств, хозяйственных операций: Учеб. пособие. – Донецк, 2001. – 301 с.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2011.